

УДК 378-057.875:373.2.011.3-051

Н. О. Карпенко

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО МОВНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ
ПОЛІЛІНГВАЛЬНОГО ПРОСТОРУ**

Одним з найважливіших завдань реформування освіти, визначених Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр., є формування освіченої, творчої особистості. Структурні зміни в освітній галузі, а також нормативно-правові акти, прийняті в рамках Болонського процесу, визначають стратегічні тенденції гуманізації системи вищої педагогічної освіти і висувають нові вимоги до підготовки майбутніх вихователів, які повинні вміти варіативно будувати і моделювати педагогічну діяльність, володіти високою загальнолюдською культурою, самостійно приймати рішення щодо її вдосконалення, аналізувати результати, розвивати рефлексію, досконало володіти рідною мовою.

Підготовку конкурентоспроможних педагогічних кадрів обумовлено складнощами через трудомісткість даної професії, незначною соціальною престижністю і негативним іміджем педагогічних працівників в соціумі. Сучасні студенти недосконало володіють власним мовленням, рідною мовою, у багатьох на недостатньому рівні сформовано мовне чуття, що значно ускладнює процес підготовки майбутніх вихователів.

Відомо, що рівень розвитку рідного мовлення відбиває рівень духовного розвитку нації, її культури. З огляду на це, підкреслюється важливість цілеспрямованого навчання дітей мови в усій різноманітності її структурних елементів – фонетичних, лексичних, граматичних.

Оскільки формування освіченої, творчої особистості неможливе без володіння рідною та знання іноземних мов, питання підготовки майбутніх вихователів до мовного розвитку дітей є надзвичайно актуальним.

Крім того, урахувуючи сучасну етнолінгвальну ситуацію в Україні, де переважає значна кількість різних національних меншин, виховувати дітей необхідно тією мовою, якою спілкуються вдома, тобто – рідною. Дитячий білінгвізм / полілінгвізм є невід'ємною частиною сучасної дошкільної освіти. Важливо віднайти правильні підходи в навчанні дітей грамотно говорити, не змішуючи етнічні родинні мови.

Механізм, закономірності та особливості процесу засвоєння мови дітьми дошкільного віку досліджувалися вченими різних галузей: психофізіологами (Є. І. Бойко, М. І. Жинкін, Т. М. Ушакова та ін.), нейрофізіологами (Н. П. Бехтерева, Л. І. Божович, Т. Б. Глезерман,

М. І. Красногорський, О. Р. Лурія та ін.), психолінгвістами (Т. В. Ахутіна, В. П. Белянін, І. Н. Горелов, Л. О. Калмикова, К. Ф. Сєдов, С. Н. Цейтлін та ін.), мовознавцями (П. І. Білоусенко, Р. О. Будагов, В. В. Виноградов, О. М. Гвоздев, М. А. Жовтобрюх та ін.), психологами (Л. С. Виготський, О. О. Леонтьєв, Є. І. Негневицька та ін.), лінгводидактами (А. Г. Арушанова, А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, К. Л. Крутій, Ф. О. Сохін, О. С. Ушакова та ін.). Розвиток мовних здібностей дітей у сучасному дошкільному навчальному закладі досліджують Н. В. Гавриш, Н. В. Горбунова, К. Л. Крутій та ін.

Мовну здібність дітей дошкільного віку та її роль у розвитку дитини розглядала велика кількість вчених з різних підходів.

Нейрофізіологічний підхід (Л. І. Божович, Т. Б. Глезерман, М. І. Красногорський та ін.) розглядає мовну здатність з точки зору генетичних і анатомо-фізіологічних задатків до її розвитку та нейрофізіологічного механізму, що забезпечує її функціонування.

З позицій психологічного підходу (М. І. Лісіна, Є. І. Негневицька, О. Р. Лурія та ін.) мовна здібність розглядається як сукупність розвинених у дитини мовленнєвих умінь та навичок, що дозволяють їй розуміти і будувати нові висловлювання відповідно до комунікативної ситуації та законів рідної мови.

З позицій психолінгвістичного підходу мовна здібність розглядається як один з компонентів моделі мови, поряд з мовленнєвою діяльністю мовної системи. О. О. Леонтьєв визначає її як сукупність психологічних і фізіологічних умов, що забезпечують засвоєння, відтворення та адекватне сприйняття мовних знаків членами мовного колективу.

З позиції педагогічного підходу (Ф. О. Сохін, О. С. Ушакова та ін.) мовна здібність розглядається як особливий рід інтелектуальної та мовленнєвої активності, що виявляється у творчому використанні засвоєних раніше засобів мовленнєвого спілкування, словесних знаків.

Поняття білінгвізму та полілінгвізму розглянуто в роботах психологів, лінгвістів і лінгводидактів У. Вайнрайха, Є. М. Верещагіна, Р. Р. Девлетова, І. О. Зимньої, М. Г. Каспарової, К. Л. Крутій, В. В. Левицького, М. М. Михайлова, З. Г. Муратової, З. В. Полівара, В. К. Радзіховської, Н. С. Старжинської, Г. М. Чиршевої, Р. О. Якобсона та ін.

Проблема підготовки фахівців у вищих навчальних закладах є предметом досліджень багатьох учених: А. М. Алексюка, Л. В. Артемової, І. Д. Беха, Г. В. Беленької, Л. Я. Бірюк, О. Л. Богініч, Н. В. Гавриш, Н. Б. Голуб, С. У. Гончаренка, М. Б. Євтуха, І. А. Зязюна, О. Ю. Кабушко, В. Ф. Орлова, Т. М. Приходченко, О. Я. Савченко, О. М. Сергєєва, Т. В. Симоненко, С. Д. Смірнова, Л. Ф. Спіріна, Н. О. Стародубової та ін. Зміст підготовки педагогів до роботи з

розвитку мовлення дітей розкривається у працях М. М. Алексеевої, Т. А. Ладиженської, В. І. Логінової, М. Р. Львова, Є. І. Тихеевої, В. І. Яшиної та ін.

Сучасним тенденціям професійної підготовки фахівців для системи дошкільної освіти присвячені наукові праці Л. В. Артемової, Г. В. Біленької, А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Г. М. Закорченної, Н. М. Колосової, К. Л. Крутій, Т. І. Поніманської.

У сучасній педагогічній науці є значна кількість досліджень щодо професійної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. Проте переважну їх більшість присвячено формуванню професійних умінь та навичок учителя і його майбутньої роботи зі школярами.

Заслугує на особливу увагу проблема підготовки фахівців дошкільних навчальних закладів, зокрема аспект обґрунтування етапів, умов, форм та методів підготовки студентів до мовного розвитку дітей дошкільного віку.

Отже, проблема професійної підготовки майбутніх вихователів до мовного розвитку дітей дошкільного віку в умовах полілінгвального середовища не була предметом окремого ґрунтовного дослідження. Об'єктивна потреба і соціальна значущість якісної професійної підготовки майбутніх вихователів до мовного розвитку дітей дошкільного віку, адекватної вимогам сучасності, недостатня теоретична і практична розробленість проблеми зумовлюють актуальність теми цього дослідження

Метою статті є теоретичне обґрунтування проблеми підготовки саме майбутніх вихователів до мовного розвитку дітей дошкільного віку в умовах полілінгвального простору.

У педагогічній науці та практиці, і зокрема в сучасній, приділяється значна увага проблемі професійної підготовки вихователя. Адже головною постаттю, від якої залежить виховання, навчання і розвиток дітей дошкільного віку є вихователь дошкільного навчального закладу.

Підготовка майбутніх вихователів ДНЗ до професійної діяльності у ВНЗ набула свого розвитку наприкінці ХХ століття і спрямована на фізичний, психічний, соціальний та мовний розвиток дітей дошкільного віку.

Серед багатьох проблем психолінгвістики та лінгводидактики чільне місце завжди посідала проблема мовних здібностей та їх розвитку в дитини. К. Ф. Седов узагальнює, що мовна здібність – це вроджена здатність людини до створення та сприйняття мовленнєвих витворів [1, с. 31].

Послідовники психологічної школи Л. С. Виготського позначають мовну здібність як соціальне за природою утворення, яке формується під впливом соціальних факторів, головним чином, потреби в спілкуванні та реалізації комунікативних інтенцій у різних ситуаціях спільної діяльності людей.

Мовна здібність, на відміну від мови як суспільного явища, належить кожному індивіду, а на відміну від конкретного мовлення, вона абстрактна. Це свого роду психологічний вимір мови і мовлення. Згідно з дослідженням О. І. Уланович, мовна здібність – явище винятково складне і багатогранне за спостережуваними проявам, виступає в різних об'єктивних якостях: як функція мозку і як відображення відносин об'єктивної дійсності, як природне і як соціальне, як свідоме і як несвідоме, як ідеальне і як принципово знакове явище. У силу нестандартизованості психолінгвістики як галузі наукового знання, об'єктом якої є мовна здатність, у науці на сьогоднішній день немає єдності термінологічного визначення цього явища і його референтної галузі. Найбільш прийнятним вважається визначення мовної здатності як психофізіологічно обумовленого, але соціального явища, що забезпечує оволодіння і володіння мовою [2].

Незважаючи на різні погляди на природу мовних здібностей, учені згодні в тому, що їх необхідно розвивати.

Чинні програми, за якими працюють вихователі ДНЗ, спрямовують педагогів на створення розвивального життєвого простору, що сприятиме повноцінному (у тому числі й мовному) розвитку дітей. Сучасні дослідники розглядають розвивальне середовище як систему матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її духовного і фізичного розвитку. Збагачене середовище передбачає єдність соціальних і природних засобів забезпечення повноцінної діяльності дитини [3].

Розвивально-мовленнєве середовище не зможе достатньо впливати на мовний розвиток дошкільників, якщо вихователі не будуть якісно керувати цим процесом. Як показує аналіз наукових досліджень та педагогічної практики, у роботі дошкільних навчальних закладів, зокрема у мовному навчанні дітей є чимало недоліків: допускаються помилки вихователів у вимові окремих слів, не завжди пояснення педагога доцільно поєднуються з демонстрацією наочності, порушуються вимоги щодо якості практичного виконання вправ, зустрічається незнання методики навчання мови, виникають труднощі в наданні практичної допомоги дітям та виправленні помилок тощо. Це зумовлює необхідність удосконалення процесу професійної підготовки студентів до роботи з мовного розвитку дошкільників.

Крім того, у сучасній Україні звичайним є явище міжнародних шлюбів та міграції населення, а також проживання корінного населення у російськомовному середовищі. Знання дитиною з народження кількох мов у такій соціальній ситуації стало необхідністю. Дитина, що народилася у міжнародному шлюбі, має можливість засвоїти декілька мов спілкування. Отже, у дошкільному віці в дитини формується природний білінгвізм, а в окремих випадках – полілінгвізм [4, с. 77].

Зокрема, явище трилінгвізму є об'єктом дослідження Р. Р. Девлетова. Він зазначає, що знання рідної мови та оволодіння

українською і російською мовами для студентів кримських татар у межах, необхідних для виконання особистістю своїх основних функцій в поліетнічному суспільстві – основа формування дійсної кримськотатарсько-російсько-української багатомовності [5].

Підсумовуючи зазначене, маємо звернути увагу на недостатність професійної підготовки майбутніх вихователів до роботи саме в умовах полілінгвізму. Сформулюємо основні завдання підготовки:

1) узагальнити теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену мовної особистості в полілінгвальному середовищі в психолого-педагогічній та лінгводидактичній літературі;

2) виявити сутність та основні характеристики педагогічних понять „мовний розвиток”, „полілінгвальний простір”;

3) проаналізувати сучасні організаційно-методичні умови підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності;

4) узагальнити результати впровадження технології підготовки майбутніх вихователів до мовного розвитку дітей дошкільного віку в умовах вищого навчального закладу.

Отже, формування природнього полілінгвізму дитини дошкільного віку залежить від різноманітності, глибини та правильності мовленнєвих вражень, які дитина отримує з раннього дитинства. У цьому процесі робота вихователя з мовного розвитку набуває великого значення. Майбутні вихователі мають бути готовими працювати в умовах полілінгвізму. Для цього необхідно теоретично обґрунтувати і розробити систему підготовки майбутнього вихователя до мовного розвитку дітей дошкільного віку в умовах полілінгвального простору, побудовану на органічному поєднанні ефективних теоретичних та практичних форм, здійснюваних інтерактивними методами навчання; виявлено та експериментально перевірено педагогічні умови підвищення ефективності професійної підготовки студентів до мовного розвитку дітей дошкільного віку; уточнити критерії та показники визначення рівнів сформованості професійної готовності майбутніх вихователів до мовного розвитку дітей дошкільного віку.

Список використаної літератури

- 1. Седов К. Ф.** Онтопсихолінгвистика: становление коммуникативной компетенции человека / К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2008. – 320 с. **2. Уланович О. И.** Развитие языковой способности человека в условиях билингвизма и полилингвизма // Психолого-педагогические проблемы одаренности: теория и практика. Материалы VI Международной конференции, Иркутск, 12 – 13 сентября 2009 г. – Иркутск: ООО „Репроцентр А1”, 2009. – Т. 1. – С. 542 – 551. **3. Богуш А. М.** Формування мовленнєвої особистості в дітей дошкільного віку / Монографія: Формування мовної особистості на різних вікових етапах / Богуш А. М., Трифонова О. С., Кисельова О. І. та ін. / [за заг. ред. А. М. Богуш]. – Одеса: АПН України, 2008.- 272 с. **4. Теория и методика**

обучения русскому языку дошкольников в условиях полилингвизма : монографія / Под науч. ред. К.Л. Крутий. – Запорожье : ООО ЛИПС „ЛТД”, 2012. – 288 с. **5. Девлетов Р. Р.** Теоретико-методичні засади навчання майбутніх учителів початкових класів кримськотатарської мови в умовах трилінгвального мовленнєвого середовища : автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02. / НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 41 с.

Карпенко Н. О. Теоретичні аспекти проблеми підготовки майбутніх вихователів до мовного розвитку дітей дошкільного віку в умовах полілінгвального простору

У статті розглядається проблема професійної підготовки майбутніх вихователів до мовного розвитку дітей дошкільного віку в умовах полілінгвального простору. Обґрунтовано необхідність підготовки до роботи у полілінгвальному просторі. Сформульовано основні завдання професійної підготовки майбутніх вихователів.

Ключові слова: мовний розвиток, мовна здібність, майбутні вихователі, полілінгвізм, полілінгвальний простір.

Карпенко Н. А. Теоретические аспекты проблемы подготовки будущих воспитателей к речевого развития детей дошкольного возраста в условиях полилингвального пространства

В статье рассматривается проблема профессиональной подготовки будущих воспитателей к речевого развития детей дошкольного возраста в условиях полилингвального пространства. Обоснована необходимость подготовки к работе в полилингвальном пространстве. Сформулированы основные задачи профессиональной подготовки будущих воспитателей.

Ключевые слова: речевое развитие, языковая способность, будущие воспитатели, полилингвизм, полилингвальный пространство.

Karpenko N. A. Theoretical Aspects of Future Educators Preparing for Language Development of Preschool Children in Poli-lingual Space

The problem of training future educators to language development of preschool children in poli-lingual space is given in the article. The necessity of training to work in poli-lingual space is substantiated. The basic task of training future educators are considered.

Key words: language development, language ability, future educators, poli-lingual, poli-lingual space

Стаття надійшла до редакції 03.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Крутий К. Л.